

CUVÂNT DESPRE SUZANA HEITEL

A trecut un an de la moartea Suzanei Heitel și amintirea ei bucură și acum pe cei care au cunoscut-o îndeaproape. Omul și cercetătorul formau în ea un compus neobișnuit: un entuziasm ce părea ineputabil, o bucurie a întâlnirii persoanei sau obiectului de artă medievală - chiar dacă o ruină sau un fragment - se asociau unei foarte tehnice abordări a monumentului, cu concentrare pe argumentul istoric și pe referințele care conduceau la cronologia și contextul operei.

Suzana respira profesia, dedicată fiind total studierii arhitecturii și sculpturii medievale, pre-romanice, romanice și gotice, din Transilvania și Banat. De la început, la Muzeul din Agnita, apoi la Muzeul de Artă din București, deși cercetarea nu se afla printre prioritățile funcției de muzeograf, a știut să transforme o activitate, uneori de rutină, cum este repertorierea patrimoniului, într-o acțiune creativă, dinamică și deosebit de utilă pentru istoria artei: astfel, inventarierea patrimoniului artistic medieval din județul Sibiu (între 1972-1975) a prilejuit descoperirea unor fragmente de sculptură, a căror cercetare a dus la noi ipoteze de datare și încadrare stilistică pentru bisericile din care proveneau; la Muzeul de Artă din București, unde avea răspunderea patrimoniului de sculptură în piatră și a celui de ceramică, a elaborat, până în 1985, *Repertoriul sculpturii medievale românești în piatră, secolele XIII-XIX. Colecția Muzeului Național de Artă* (rămas în manuscris), re-evaluând datări și atribuiri, intersectând specializarea în arta Transilvaniei cu pasiunea pentru „operele de vârf ale artei medievale românești”, indiferent că era cazul Moldovei ori al Țării Românești.

Aceste două lucrări importante, rămase nepublicate, au pregătit terenul pentru tema fundamentală de studiu, care va deveni emblematică pentru cariera ei de cercetător IIA: *Începuturile artei medievale în Transilvania (sec. X-XII/XIII)*, subiect cu care Suzana Heitel a făcut pionierat în istoriografia de artă din România. Era omul potrivit pentru această întreprindere, căci își formase - în anii de lucru la muzeu - o adevărată bază de date în domeniu; pe de altă parte, pregătirea universitară temeinică la Cluj, sub îndrumarea profesorului Virgil Vătășianu, cunoașterea limbilor maghiară și germană și o înclinație/abilitate nativă spre investigarea surselor - se putea spune că avea în sânge pasiunea pentru origini - i-au permis accesul la arhivele de documente din țară și străinătate.

Zona delimitată a cercetării a fost bazinul inferior al Mureșului, o matrice din perspectivă personală, căci se născuse la Pâncota. Cercetările demarate în 1990, ca membru al Institutului de Istoria Artei, i-au acaparat întreaga existență, și, cu toate că s-au cristalizat într-o primă formă în 1998, în lucrarea de doctorat *Începuturile artei medievale în bazinul inferior al Mureșului*, au continuat până la sfârșitul vieții. Noutatea și importanța pentru istoria artei medievale din România a contribuției sale am regăsit-o exprimată de ea însăși, într-un raport științific din 2006:

Bazinul inferior al Mureșului nu a constituit până acum obiectul unor cercetări sistematice de istoria artei, cu toate că a fost considerat ca o posibilă zonă de interferență culturală între Bizanț și Occident în secolele X-XII, zonă careia mănăstirile atestate documentar în număr relativ mare (20) și intercalarea acelor considerate (în temeiul unor date documentare indirecte) ca fiind de rit răsăritean cu cele ce țineau de ordine monahale occidentale îi conferă un statut aparte. Lipsa cercetărilor moderne în domeniu se datorează în mare măsură distrugerii patrimoniului arhitectural de aici în timpul năvălirilor și al răscoalelor din 1241, 1280, 1514, care au afectat în special această parte a țării, și, mai ales, în timpul ocupației turcești din secolele XVI-XVII. Distrugerea arhitecturii medievale, odată cu dispariția totală a multor așezări, a fost de o asemenea amploare încât cercetările de arhivă, desfășurate începând cu secolul al XIX-lea, au trebuit să se concentreze mai întâi asupra localizării mănăstirilor și bisericilor (dintre care unele, cândva chiar renumite), mai multe situații controversate privind locul monumentelor în cauză ajungând să fie soluționate abia în a doua jumătate a secolului XX. În condițiile în care nu a supraviețuit nici una din mănăstirile sau bisericile din secolele X-XII, cercetările noastre au început cu speranța regăsirii pe teren a acelor câteva ruine, fundații și fragmente de sculptură arhitecturală pe care mai vechile lucrări monografice ale ținutului și articole disparate le semnalează drept vestigii ale monumentelor respective. Activitatea noastră desfășurată în 23 de așezări și puncte unde au existat biserici medievale atestate documentar a condus însă la depistarea pe teren și în colecții muzeale a 364 de fragmente inedite de sculptură în piatră din secolele XI-XIII, reprezentând în majoritatea cazurilor fragmente profilate ale unor